

Magyarország Szent Koronája

Mórocz Zsolt beszélgetése Tóth Endre régésszel, koronakutatóval

MÓRO CZ ZSOLT: *Kutatóként kezdedbe vehetted a Szent Koronát?*

TÓTH ENDRE: *Hogyne! Több alkalommal is.*

– *A Szent Korona történelmi, egyszersmind szakrális-misztikus tárgy. Akadnak, akik nem tárgynak, hanem egyenesen személynek tartják, mi több, Őfelségének nevezik. Azt állítják: erő-
tér veszi körül, kisugárzása van. Ami ennél azonban sokunk számára fontosabb, hogy nem
akárciknek a fejét illette a magyar történelem során. Hivatásodból adódóan az átlagembernél
jóval erősebb történelmi érzékenységgel, szélesebb körű tudással rendelkezel. Mindezt összevéve,
milyen érzés volt kezdedben tartani a magyar Szent Koronát?*

– Különös, ambivalens érzés. Egyrészt, mint múzeumi ember, állandó kapcsolatban vagyok olyan különleges tárgyakkal, amelyek a történelmi múlthoz kapcsolódnak. A kutatás során azonban a feladatra koncentrálok. A kutatók többségével együtt elmondhatom, más-
ként állunk hozzá egy-egy rendkívüli tárgyhöz, mint a kívülállók. Bizonyos fokig megszok-
juk. Másrészt, miután először a kezembe vettem, hát, bizony megható élmény volt. Ez a kéz-
befogás azután másfél hónapon keresztül mindennap megismétlődött, körülbelül napi öt
órában, mikor Szelényi Károly a fotókat készítette a koronáról. Be voltunk zárva a pánccél-
terembe. Ebben az időszakban a korona keresztcsúcsától az aljáig olyan részleteket láthat-
tam, amiket előttem soha senki sem, mert minden megfigyelésére lehetőség nyílt.

– *Deér József koronáról írott könyvének hiányosságát – aminek zárszavát Rombányi Beat-
rixszel együtt jegyzed –, éppen abban jelölted meg, méltatva a ritka alapos munka erényeit,
hogy a szerző, önhibáján kívül, soha nem láthatta magát a tárgyat.*

– 1946–47-ig senki nem vizsgálhatta közelről. Néhány esetben korábban kitétték köz-
szemlére, alkalmanként módot adtak néhány kutatónak, hogy közelről megnézhesse, de sen-
ki hozzá nem nyúlhatott, csak nézhették. A mi esetünkben viszont a belső textilt ki lehetett
venni, ahol akadt egy kis rés, a képek alá lehetett tekinteni. Mindent láthattunk.

– *Római korról foglalkozó régészként miként kerültél a Szent Korona közelébe?*

– Igen, római koros régész vagyok, erős középkori affinitással. Mikor én jártam egye-
temre, akkor még két szakot kellett végezni, egyrészt tehát régész vagyok, másrészt történe-
lem szakos. 1963-ban, az első szemináriumi dolgozatom – miután László Gyula felsorolta
a választható témákat –, a koronázási jelvényekről született. Valójában nem is tudom, miért?
Írtam egy hosszú dolgozatot, ehhez elolvastam minden – akkor még elég gyér – irodalmat,
ami rendelkezésre állt. Deér könyvéből, megjelenését követően (*Der Heilige Krone Ungarn* –
Bécs, 1966), különösen két dologra voltam kíváncsi: mit ír a korona keresztjének levételé-
ről, amiről egy szűkszavú, késői forrás beszél, valamint a korona képeinek betűtípusáról ér-
dekelte a véleménye. Ezeket tüzetesen átnéztem: a kereszt levételéről nem ismerte az irodal-
mat, amit nem lehet csodálni, mivel külföldön élt. Az apostol-lemezek betűiről pedig azt írta,
azért olyan furcsák, mert az ötvös ügyetlen volt. A római kor fő kutatási területeinek egyike
az epigráfia, a feliratok tanulmányozása, így hát tudtam, ez teljesen kizárt.

[*Nemzet és hagyomány*]

A korona-kérdés mindig izgatott. Később, 1972-ben írtam a koronázási palást ikonográfiájáról, magával a koronával viszont nem foglalkoztam, bár figyeltem a szakirodalmat, az eseményeket. 1978-ban aztán hazaérkeztek a jelvények. Két kollegámmal szoktam beszélgetni itt, a Nemzeti Múzeumban, a koronázási jelvényekről, ők kérdezték meg: miért nem foglalkozom vele többet, miért nem írom meg behatóan a témát. Ezután hosszabb időszak következett, nagyon mélyen bele kellett ásni magam több szakterület irodalmába. Tudtam, nem csupán a tárgyak történetét kell földeríteni, hanem hozzájuk kapcsolódva a történeti korszakot, a szertartásokat, azt, hogy egy koronázás miként folyt le.

FELKENÉS VAGY KORONÁZÁS?

– *A magyar Szent Korona Európa legrégebb felségjelvényeinek egyike. Ha nem tévedek, a lombard vaskorona – amiben a hagyomány szerint ott van Krisztus keresztre feszítésének egyik szöge –, illetve a Német–Római Császárság koronája előzi meg időben. Előbbi ma egy oltáron található, utóbbi Bécsben múzeumi tárgy. Műemlékek. A miénk ellenben ismét élővé vált, nem múzeumi darab többé, mióta a Parlament épületében van, illetve bekerült az állami címerbe. Talán a cseh korona tölt be hasonlót „közfunkciót”. A Hradcsinban őrzik, több lakat alatt. Egyik kulcsa a mindenkori cseh köztársasági elnöknél van.*

– A Lombard korona tulajdonképpen ereklyetartó – láttam Monzában –, valóban kint van az oltáron. A cseh, úgynevezett Vencel korona későbbi a mienknél, a XIV. században készült. Mivel Csehországnak történelme során ritkán adatott meg a függetlenség, a korona fontossá vált számukra, mint a szuverenitás jelképe. Ebben a tekintetben némileg hasonlít a magyar koronára. A valódi jelvény a Szent Vitus katedrális tornyában található a kincstárban, amit kiállítottak, az mindössze másolat. Az eredetit tényleg több lakattal őrzik, amelyek kulcsai közméltóságoknál vannak. Érdekes, mikor Hitler megszállta az országot, a cseh koronát nem vette el, jöllehet a császári koronázási jelvényeket Bécsből Nürnbergbe vitette.

– *A középkori Európában mi kellett ahhoz, hogy koronát kapjon egy uralkodó, miként váltotta a hajdani Vajk, majd István valóban Sztephanosszá (Megkoronázottá), azután koronája Szent Koronává, amennyiben a mai jelvény valóban Szent Istvánhoz köthető valamilyen módon?*

– Az uralkodó királlyá avatása a középkorban a pápától függött. A hagyomány Nagy Károlyig nyúlik vissza, akit 800-ban a pápa Rómában koronázott császárrá. *A királyavatás legfontosabb mozzanata azonban nem a koronázás, hanem a felkenés, azaz ennek engedélyezése volt, ami esetünkben nem csupán Szent Istvánnak, hanem az országnak szólt. A következő trónörökösöknek már nem kellett pápai jóváhagyást kérniük, legföljebb akkor, ha ebből a sorból „kilógott” valaki, teszem azt, egy királyi gyermeket koronáztak meg, még az apja életében. Valószínűleg így történt Salamon esetében, jöllehet biztosan nem tudunk. Imre király fia, III. László esetében (1204-ben) viszont fennmaradtak az okiratok, miszerint csak pápai hozzájárulással koronázhatták meg gyermekként.*

A Szent István-i koronaküldés legendája közismert. Atrik elmegy Rómába, egy fiatal keresztény nép, a magyarság, illetve annak feje, István képviselőjében. A pápa a lengyel uralkodónak akarja adni a koronát, ám álmodt lát, minek következtében a koronát a magyar uralkodó kapja. A valóságban István király a pápai *áldás* (a benedictio: a felkenésre való jog) megadása után juthatott koronához. Merseburgi Thietmar mindezt így foglalja össze: a püspököket alapító Vajk, a császár kegyéből *áldást* és koronát nyert. Ekkoriban a pápa és a császár között rendkívül szoros a kapcsolat, a politikai-vallási egység. Szent István eseté-

ben – amint a történettudomány kimutatta –, III. Ottó császár és II. Szilveszter pápa akarta megegyezett, mivel azt mondhatnánk, szinte lelki szimbiózisban élt a két személyiség. A valódi kérdés az: mi lehetett az oka annak, hogy Magyarország megkapta a felkenés jogát, mivel ez csak az angol, a francia, a burgundi uralkodónak járt (bár utóbbi királyság éppen megszűnt). Az az ország volt ugyanis önállónak tekinthető, ahol a királyt felkenték. Nem kenték fel a svéd, a skót, a lengyel uralkodót és így tovább, többeket. Skócia a XIV. században kétszer kérte a pápa engedélyét.

Az áldás – a benedictio – a királyavatás egyházi mozzanata tehát a felkenésre vonatkozik. Ezt kizárólag a pápa adhatja meg, e nélkül nincs koronázás, vagyis okafogyottá válik a „ki küldte a koronát” kérdése. Hangsúlyozom: jóllehet a koronázás szót használjuk a királyavatás ceremóniájára, ám ez egy hosszú, összetett processzus, aminek során imák hangzottak el, többféle jelvényt használtak, valamint – ez a legfontosabb! – szentelt olajjal felkenték az uralkodót a vállán, illetve a jobb karján. Ennek olyan szakrális jelentősége volt, hogy a XI. század végén felmerült: felveszik nyolcadik szentségként a többi mellé a királykoronázást is. Az ordónak – a szertartásrendnek – tehát a felkenés a szakrális része. A franciák a királyavatást például *sacré*-nak mondják, jelezve, ez egy szentség jellegű aktus. A koronázás – az eddigieket summázva – *a felszentelés, a benedictio nélkül nem mehetett végbe*. Emellett elhanyagolható, hogy a pápa vagy a császár küldte-e koronát. Profánul azt mondhatnánk, a pápai engedély után az uralkodó hívatta az udvari ötvöst, majd olyan koronát csináltatott magának, amelyet akart.

– *A Szent Koronáról hiányoznak az ótestamentumi utalások, míg a császári koronának lényeges részei. A Német-római császárság koronáján tizenkét drágakő jelképezi Izrael tizenkét törzsét, újabb tizenkettő a tizenkét apostolt. A kövek és igazgyöngyök száma szintén osztható tizenkettővel. A kék-zöld-fehér köveket a „mennyei Jeruzsálem” színeivel azonosítják. Bölcs Salamon szájából elhangzik, hogy „Féld az urat és távozzál el a gonosztól”. Szerepel továbbá a császári koronán Dávid és Ezékiás király, valamint Ézsaiás próféta. Dávid király szalagot tart ezzel a felirattal: „Tisztesség a királynak, aki szereti az igazságot.” Összesen négy idézetet találunk a birodalmi koronán, amelyet az uralkodó koronázásakor fennhangon elmondtak. Nálunk semmiféle ótestamentumi szöveg nincs, ellenben láthatunk bizánci szenteket, császárokat, görög szöveget, nyolc apostolt, két Krisztust. A valódi kérdés azonban az, köthető-e, ha igen miként, első szent királyunkhoz a korona?*

– A Karolingoknál meghonosított koronázási hagyomány az Ótestamentumig, Saul felkenéséig nyúlik vissza. A németek ezt vették mintának. Az, hogy a pápától függ a felkenés végrehajtása, szintén a Karoling-korból ered. A magyar Szent Korona alsó része viszont Bizánctól érkezett. Azonban fontos tudni: nem I. Géza kapta – akit az egyik zománcképen láthatunk –, hanem bizánci származású felesége! A Szent Korona felső részén található apostollemezek azok, amelyek véleményem szerint valamilyen formában Szent Istvánhoz köthetők, de sajnos nem tudjuk megmondani, miként. Nem ismert, mi volt az a tárgy, amiről idekerültek. A korona felső részének zománcképein szereplő betűtípusok Itáliában, a görög (bizánci) művészek által készített, többfelé előforduló tárgyakon maradtak fenn máig. Itália – nagyjából középső részétől Szicíliáig – a normann hódítást megelőzően bizánci fennhatóság alatt állt, számos görög felirat maradt utánuk. Bizonyos betűtípusoknál tehát görög hatás mutatható ki a stílusban, de még konkrétabb ez a hatás Szent Péter alakjánál, aki a Szent Korona felső részén, a corona latinán, közvetlenül Krisztustól jobbra helyezkedik el. Péter apostol attribútumként, hagyományosan két kulcsot szokott a kezében tartani. A Szent Ko-

[*Nemzet és hagyomány*]

ronán azonban egyet a kezében tart, a másik a csuklóján lóg. Ez a keleti és nyugati Péter-ábrázolásoknak a „hibrid” változata, ha úgy tetszik, szintézise. Keleten – az antik korból örökölte a szokást – a kulcsokat egy láncon a csuklón hordták, amit a művészet átvett. (Számos ábrázoláson megtaláljuk ezt az ikonográfiai tradíciót Dél-Itáliától egészen északig, a Velençe melletti Torcellóig.) A zománcképen látható Szent Péter azonban a bizánci hagyomány mellett nyugati módon a kezében is kulcsot tart. Az apostollemezek véleményem szerint itáliai eredetűek, a betűformák alapján pedig azt lehet mondani: a XI. század első felében készülhettek. Ez lényegében Szent István kora. No, most, hogy az a tárgy mi volt, amiről ide, a Szent Koronára kerültek a képek, erre nehéz felelni. Korona volt-e, hordozható oltár, né tán ereklyetartó, amit valószínűleg a pápától vagy a montecassinói apáttól kaphatott Szent István, erre nem tudjuk a választ. A felső koronarészből *a zománcképek kivehetők*, ami azt jelenti, nem biztos, hogy egykorúak az alsóval, mert a zománcképeket átvehették máshonnan.

– *Itt a zománc hajlíthatóságára illetve hajlíthatatlanságára szoktak hivatkozni, eszerint, ha a zománcképet meghajlítják, a zománc kipattog belőle.*

– László Gyulától tanultuk egykoron, mikor ötvösséget tanított, hogy égetés közben a zománc meghajlik. Ezt egyszerűen nem vette senki figyelembe. A koronán valójában nem az az érdekes, hogy meghajlottak a zománccok, hanem az, hogy *ki vannak kissé egyenesítve a tetején.*

– *A Szent Koronáról, mióta ismét itthon van, néha egészen meglepő véleményeket olvashat az emberfia. Némileg elképedtem, mikor arról értesültem: a magyar kalandozó hadjáratok célja nem egyéb volt, mint visszaszerezni az avaroktól elrabolt kincseket, különösen tekintettel a Szent Koronára. Találkoztam már olyan állásponttal is, miszerint Álmos fejedelemé lehetett a korona, vagy eredetére nézve a druidák, illetve a sámánok fejdíszére vezethető vissza. Formai hasonlóságok valóban vannak, teszem azt, egy szőlőkup sámánkorona és a mi keresztény koronánk között, ezért megkérdem, miért éppen ezt a zárt koronátípust választották az Árpádok, függetlenül attól, mikor, melyik királyunk alatt állították össze? A következő kérdés pedig az iméntiből fakad: véleményed szerint mikori a mai formájában látható fejkék?*

– A korona formáját nagyon jól meg lehet határozni. Nyugaton és Keleten számos koronaábrázolás maradt fenn. A koronák típusai kitűnően megfigyelhetők, különösen a bizánci császárok, császárnők illetve császárnék esetében. De haladjunk sorban! A Szent Korona két részből áll, ez bizonyos. Technikailag is – nem csupán szimbolikájában – elkülönül a két rész. Az alsó rész, a corona graeca, úgynevezett keményforrasztással van összeforrasztva, amihez a felső rész szegecselve csatlakozik. Ha két rész egyszerre, azonos időben készült volna, akkor a stabilitás biztosítására egy darabból csinálják meg az egész vázat. Nem utólag szegecselik, majd szerelik fel képekkel. Mondják ugyan, hogy egy ötvöstárgyon lehet kétféle technikát alkalmazni, ami igaz, *de nem így*. Másrészt a korona formájára azt szoktam mondani: az ember feje nem szögletes, hanem kör alakú, gömbformájú, ami meghatározza, hogy milyen lehet egy fejdísznek az alakja. A korona alsó részéről biztosan tudjuk, hogy női, mégpedig bizánci női korona volt. A háromszögletű, illetve félkör alakú oromdíszek emellett tanúskodnak. Ha a bizonyítékok közé beleszámítom a fennmaradt érméket, akkor ezt az állítást *ábrázolások százai támasztják alá*. Ez a női koronátípus körülbelül 1100 táján változik meg, magasabb lesz, nem marad ilyen csúcsdíszes korona. Mindez egybevág azzal, hogy a rajta lévő személyek – Dukasz Mihály (1071–1078), valamint Géza (1074–1077) – uralkodása erre az időszakra esik. Azt is tudjuk, hogy a felső rész, a corona latina, *önmagában nem áll meg*. Ha levesszük a korona alsó abroncsáról, kiderül, ez nem egy autonóm tárgy, tehát nem le-

hetett önmagában korona. A pántok – az apostollemezeket tartó, azokat magukban foglaló pántok – alsó része lezárt, tehát úgy készítették el őket, hogy egy-egy abroncshoz illeszthesék. A felül zárt, boltozott korona bizánci koronatípus. Egyebek mellett azért köthető a bizánci császársághoz, mert képek vannak rajta, mégpedig tizenkilenc. Ez kifejezetten antik, római kori örökség, ami Bizáncban élt tovább.

– *Aki a bizánci császár képét viseli, az viszont a császár alattvalója. Itt a koronakutatás talán legneuralgikusabb pontjához jutottunk. Dukasz Mihály, Konsztantinosz és Géza képe utólag került a Szent Koronára, ezt még a laikus szem is észreveszi. Más a méretük, mint a többi zománcé, durván a szövegbe verték a szövegceket, Géza alakja kissé aszimmetrikus. Több érzékeny pontja van a koronakutatásnak – akárcsak a magyar őstörténetnek –, amelyekre kockázatos a veritás fényében válaszolni anélkül, hogy az ember ne kapná meg a nemzetromboló, netán hazaáruló minősítést. Sokaknak a misztikus félhomály, a félig értett teóriák kedvesebbek, a sosemvolt múlt vonzóbb a valóságosnál. Mégis megkérlek, vegyünk górcső alá néhány problémát. Itt vannak tehát a Szent Korona alsó részén található képek. Némelyek szerint ezen a helyen – ahol ma Dukasz Mihály van – lebegett Szűz Mária alakja, amit megerősíteni látszik Révay Péter koronaőr könyve, aki látni vélte a Szent Koronán Szűz Máriát. Továbbá János Zsigmond állítólag nyakában hordott egy medált, amit anyja (Izabella királyné) tört le a koronáról. Adott tehát három kép – Dukasz Mihályé, Konsztantinoszé, Geobitzasz-Gézáé –, amely jobb volna, ha nem lenne ott, hiányzik ellenben Szűz Mária. Néha pedig elhangzik: Géza nem Geobitzasz.*

– Nem tudjuk, hogyan hívták magyarul Gézát. A mai Géza-alak rossz kiolvasás eredménye.

– *Találkoztam már vele Győ, Decse, Deusa, Gyeuca alakban. Némelyik megfjítő úgy véli, Devcser vagy Győ (Algyő, Felgyő) helységek őrizhetik (István apja) Géza nevét. Kapcsolatba hozták már – szakrális, égi fejedelemként – a Deus, Dév elnevezés módosulásával, alátámasztva isteni eredetét. A koronán kései utódja, illetve névrokona mindenestre megtalálható.*

– Képcserék biztosan voltak a Szent Koronán. Kétségtelen, hogy a Dukasz Mihály kép elhelyezése másodlagos, eredetileg nem ez volt ott. Amikor megkapta tulajdonosa, I. Géza felesége – a bizánci eredetű, Szünadenosz családból való ismeretlen keresztnevű lány – a koronát (a corona greacát), akkor nyilván nem újat csináltattak neki, hanem kivettek a császári kincstárból egy nem túlságosan régit, majd azt aktualizálták. Levették az eredetileg ott levő képet, azt Dukasz Mihállyal helyettesítették, alulra pedig elhelyezték I. Gézáét és Konsztantinoszét. Géza képe szemmel láthatóan új a koronán, mások az arányai a fejnek és a testnek. Gézának ugyan nincs koronája, de még így is neki van a legnagyobb feje. A császár szép nyírt szakállával szemben Gézáé nagy, loncsos, borzas.

– *Itt ugyanarról a vizuális üzenetről van szó, mint később Raffaello képén – a vatikáni stanzákban – mikor Attila borzas, izgága, „barbár” bunjai állnak szemben a méltóságteljesen vonuló Leo pápával, és láthatóan kulturált kísérettel?*

– Pontosan. A legérdekesebb ellenben az, hogy ezen a női koronán fönt (Dukasz Mihály helyén), Szűz Mária képe Magyarországra küldés előtt rajta lehetett. Azt nem tudjuk, eredetileg, tehát az átalakítást megelőzően, Eudoxia, az előző császárné lehetett-e még ott férjével, vagy valaki más, de elképzelhető. Rövidre fogva: nem ismert ki lehetett azon a két képhelyen (Konsztantinosz és Géza helyén) eredetileg. Dukasz Mihályén viszont lehetséges – ez szinte szórakoztató a számtalan teória fényében –, hogy Szűz Mária volt. A Dukasz Mihály kép rendellenességét a Szent Koronán már Ober-schall Magda észrevette.

[*Nemzet és hagyomány*]

– *Szent László lányától, Piroskától – Eiréne bizánci császárnétól – fennmaradt egy levél, amiben azt panaszolja: a bizánci császár hűbéresének tartja a magyar királyt.*

– Igen, a bizánciak akár így is tarthatták, de ezt a magyar udvarban sosem akceptálták.

– *Kimondhatjuk egyértelműen, hogy a szuverenitásunkat nem érintették a koronán lévő képek?*

– Nem, semmiféle módon nem érintette, ettől nem váltunk a bizánci császárok alattvalóivá. A sokképes korona azonban tipikus bizánci koronatípus, ami továbböröklődött máig a keleti szertartású egyházak főpapi mitráin. Erről rendelkezésünkre állnak források, Anna Komnéna beszámol róla, hogy az ő apja volt, aki ezt a koronatípust bevezette. Leírja milyen félkör alakban veszi körbe a feje és így tovább. Ez a változás szintén megközelítőleg 1100 táján következett be. Ábrázolások tucatjain, mozaikokon, érmeken ezt jól lehet látni. Tehát a Szent Korona összeállítása – mivel bizánci mintát követ, ilyen szertartásrendre is utal – talán harmadik Béla alatt következhetett be, akit bizánci császárnak neveltek.

Révay Péter 1613-ban kiadott könyvében valóban azt írja, Szűz Mária képe megtalálható a Szent Koronán. Könyve későbbi kiadásából (1635), amit jegyzetei alapján javítottak, azonban már hiányzik a Máriáról szóló adat. Révay koronaőr, vallására nézve evangélikus. Talán utóbbi közrejátszhatott abban, hogy a valóságot képzelete segítségével egészítse ki. Úgy gondolhatta: ha a magyarországi pénzek többségén évszázadok óta rajta van Szűz Mária, a Patrona Hungaria, illetve Mária oltalmába ajánlotta az országot Szent István, akkor a Szent Koronától sem hiányozhat. A koronát azonban csak koronázáskor szemrevételezhette, mivel lezárt ládában őrizték. Nem vehette elő nézegetni, vizsgálgatni. Koronázáskor vethetett rá néhány pillantást, de a templomi gyertyafényben, félhomályban nem vehette ki pontosan a zománcképek alakjait.

– *Igen, az utókor gyakran elfeledi, milyen különbségek adódnak az eredeti Szent Korona képei, valamint egy tízszeresére, búszsorosára nagyított fotó között. A Szent Korona méretei egyébként is csalogók. Engem például mindig meglep, mikor meglátogatom, hogy milyen kicsi és törékeny, mivel bennem olyan méretben él, ami közelebb van a Parlament kupolájához, mintsem az eredeti tárgy nagyságához. Gondolom történelmi jelentősége növeli meg tudattalanomban „szakrális arányait”.*

– Néhány éve, egy vándorkiállítás alkalmával a Német–római császári korona és a mi koronánk másolata egymás mellé került. Ekkor lehetett látni: a császári korona milyen nagy, a mienk pedig milyen kicsi, de a magyar Szent Korona finomabb, míg a császári kissé barbár.

– *Mióta nevezzük szentnek a koronát?*

– IV. Béla korában, 1256-ban jelenik meg jelzőként, miszerint a magyar királyi korona Szent Korona, amely elnevezés ettől fogva folyamatos. A középkori mentalitást tökéletesen kifejezik az oltárok. Az oltár akkor válik szentté, akkor lehet ott misézni, amennyiben benne van egy szent ereklyéje. Ha a koronába belekerült egy olyan rész, ami Szent Istvánhoz kapcsolható, akkor az szakralizálta az egész tárgyat. A Szent Koronáról fokozatosan, folyamatosan kialakult az a vélemény, hogy Szent Istváné volt, innen nézve jogosan tekintették Szent Istvánénak. A megnevezés – miszerint Szent István koronája – először III. Endre korában, 1292-ben, egy oklevélben szerepel. A koronázási jelvénycsoport olyan együttessé válik idővel a hagyományban, ami szerint mindaz szintén Szent Istváné volt. A koronázandó, majd megkoronázott törvényes magyar király az, akire Szent István öltözetét adták fel, azaz megkapta viseleti és szakrális tárgyait.

– *Kun Lászlóval kapcsolatban mondja a krónika, hogy beöltöztetik. Milyen tárgyakkal számolhatunk – az ismertek mellett –, amelyek mára esetleg elkallódtak, nincsenek meg?*

– Nyilván lehetett valamiféle papi albára emlékeztető fehér ing, cipők, harisnyák, nadrág, a kornak megfelelő viselet. Hogy miként öröklődött, mennyiben újították meg ezeket időnként, ezt sajnos nem tudjuk.

KORONÁZÁSI JELVÉNYEK

– *A középkori észjárás véletlenül sem azonos a mai tudományos gondolkodással. Duby szerint a középkori művészet, a középkori világkép a mágia jegyében fogant, a középkor embere más valóságban élt, mint napjaink embere. Szentségek, szakrális tabuk, különös áldozatok, lenyűgöző látomások, önpusztító vezeklések között. Többek szerint a koronán a keresztet eleve ferdére tervezték, mint szakrális tárgyhoz, tilos volt bozzányúlni. Mit tudhatunk erről, illetve a koronázási jelvényekről?*

– Hogy mennyire más egy mai gondolkodó ember, netán szaktudós felfogása a világról, arra rögtön mondok példát. Valóban el-elhangzik a mondat: megcsonkították a Szent Koronát. Máskor pedig az: nem csonkíthatták meg, mert szakrális tárgy volt, hogy lehetett volna ilyesmit csinálni vele?! Tehát a példa: Aquinói Tamás, a későbbi Aquinói Szent Tamás zsinatra tartott Párizsba, mikor útközben egy kolostorban meghalt. A kolostor szerzetesei – mivel szerették volna ereklyéit megtartani –, a testét lefőzték. Megfőzték, hogy csont legyen, amit ereklyeként őrizhetnek. Ha tudjuk, hogy Aquinói Szent Tamás derék, százötven kilós ember volt – étkezéskor nem fért az asztalhoz, ezért a hasánál kivágták azt –, akkor még horrorisztikusabb a történet. Szóval teljesen más volt a középkori felfogás. Igaz ez a koronára is. A keresztről nem tudjuk mikor került rá a koronára, miként azt sem: mikor fordult el. Kazinczy Ferenc, aki látta a koronát, azt írja: arra billen a kereszt, amerre a koronát fordítják. A XVII. századi – viszonylag hiteles – metszeteken még egyenes.

A koronázási jelvények problematikája ismét más. Az egyenként szükséges volt, hogy az első magyar szent királyhoz valamilyen módon kapcsolódjanak. A máig megmaradt együttesből a palást, a korona, a jogar kétségtelenül a legrégebbek. Egy tárgy korát akkor a legkönnyebb megállapítani, ha rá van írva. Nos, a palástra ráírták, 1031-ben készült, itt vitának helye nincs.

– *A Koronázási palástot bizonyosan érintette az uralkodópár keze. Elkészülte Gizella és István házasságának harmincötödik, illetve István koronázásának harmincadik évfordulójára esett. Az ikonográfia program ismertetése megaladja ennek a beszélgetésnek a keretét, ezért arra kérlek, a palást születéséről, alsó sávján lévő szentekről és történelmi személyekről szólj néhány szót. Előtte azonban felteszem azt a – talán Fürge ujjak című magazinba illő – kérdést, hogy ennek a lenyűgöző, gyönyörű darabnak a hímzésében részt vett-e, részt vehetett-e Gizella királyné?*

– Elképzelhető, hogy néhány jelképes öltést végzett rajta. Ez később szokássá vált a koronázás előtt. A palástot 1031-ben készítette, majd adományozta – felirata szerint – a királyi pár a székesfehérvári Szűz Mária-templomnak. Négy Krisztust találunk rajta, angyalokat, apostolokat, vértanukat, legfelül az Atyaisten jelképes kezét. Ami számunkra különösen érdekes, hogy alul, a legalsó sávban látjuk Istvánt, Gizellát, Imrét. István mellett ott van védőszentje, a protomártír Szent István. Gizella mellett pedig Vince. Ezen sokáig törtem a fejemet, ki lehet ez a Vince, aki nem illik bele a sorba. Végül arra jutottam – egy másik kutatás kapcsán –, hogy Németországban nem mindig a kereszttségben kapott név égi viselője a védőszentje valakinek, hanem az vált a védőszentjévé, akinek a neve napján született. Úgy gondolom, Gizella Szent Vince napján született. Gizella tehát valószínűleg január 22-én látta meg a napvilágot, ezért áll mellette Vince, a védőszentje, miként István király mellett Szent

[*Nemzet és hagyomány*]

István protomártír. A palást eredetileg miseruhának készült, a XII. század vége felé alakították át koronázási palásttá.

– *Tebát nem tartozhatott a Szent István koronázásakor használt felszereléshez. Van-e valami, amit hozzá tudunk kötni? A lándzsa, a korona, a kard, az eskükereszt, az országalma közül melyik kapcsolható első királyunkhoz? A lándzsa mindjárt gondot okoz, mert némelyek úgy vélik, a bübériség jelképe. Szerintük István III. Ottótól kapta, ami azt jelzi, a Magyar Királyság nem lehetett szuverén állam.*

– Abban az időben – ezt nem szabad szem elől téveszteni – Európának két vezetője volt: a császár és a pápa. Minden világi uralkodó, bizonyos tekintetben, a császár alá tartozott. Ez nem feltétlenül jelentett vazallusi viszonyt, de a császár volt Európa világi vezetője. A lándzsát megtaláljuk a koronázási paláston, valamint a nagyharsányi kincslelet érmein, István király pénzén, amelyek felirata – Lancea Regis – egyértelműen jelzi, a lándzsa jelvényként létezett. A kezdeti időkben, István koronázásakor és a XI. században a lándzsa-jelvényt nyilván használták.

– *Ez a szertartásrend, koronázási ordo része volt?*

– Nem tudjuk milyen, melyik ordo szerint folyt vagy folytak a szertartások. Egyetlen adatunk van erről, mikor Salamont *gyermekként* megkoronázzák. Ekkor elhangzott egy mondat, amit a *Képes Krónika* megőrzött: „Salamon koronázásán azt énekelték: »Légy ura testvérednek...« és Béla herceg tolmács útján megértette, hogy a kised Salamont az ő urává rendelték, nagyon megsértődött.” Erre a mondatra rákérdez tehát Béla herceg, a későbbi I. Béla király. Mindenestre érdekes, hogy éppen ez a szövegrész keltette fel érdeklődését... Az idézett mondat az angolszász, úgynevezett Egbert-féle ordóban szerepel. Ebből következtek az angolszász koronázási szertartás használatára, de biztonsággal nem állíthatjuk, hogy minden esetben így történt. Salamont, miként már beszéltünk róla, apja életében avatták fel. A trónörökös megkoronázása – még apja életében – több esetben előfordult, de nem tudjuk, a királyavatás esetében melyik ordót használták. Elképzelhető, hogy eleve más ordó szerint mentek a dolgok. Erről biztosat egyelőre nem állíthatunk. Történeti külkapcsolatainkból viszont arra következtethetünk, Szent István esetében – ez szinte száz százalékosnak tekinthető –, valamilyen német császári ordo szerint folyt a szertartás. A kérdés tehát az: milyen tárgyakat adhatták át ennek során? Amikről szó lehet, a következők: a korona, a jogar, a kard, a lándzsa. Az országalma kérdéses. A források szerint az első országalmát II. Henrik kapta császárrá koronázása alkalmával, Rómában, és amint feljegyezték, hirtelen azt sem tudta, mihez kezdjen vele. Az „országalma”, a földi- és világhuralmat jelképező glóbusz megjelenik már a IV. században, a római császárok kezében, noha ez egy virtuális tárgy, a valóságban nem létezett. Az első valódi, kézzelfogható tárgyat, miként mondtam, II. Henrik római koronázására készítették el.

– *A mostani, a fennmaradt kettős kereszttel díszített országalmát időben hová helyeznéd el?*

– Mindenképpen III. Béla utáni időkre datálhatjuk. A kettős kereszt akkor jött szokásba. Hogy a rajta látható Anjou-címert később tették-e rá, nem lehet tudni. Elképzelhető: egy korábbi országalmát másoltak le az Anjouk alatt.

– *Tudjuk, a mostani koronázási kard velencei munka, valószínűleg a XV. század végén, XVI. század elején készült, tehát bizonyosan nem eredeti darabja a koronázási jelvényegyüttesnek. Jelöltek ellenben akadnak. Megmaradt Szent István Prágában őrzött kardja, amiről meglepően sok adattal bírunk. Ez nem díszkard, hanem használati fegyver volt, erősen kopott. 75,4 cm hosszú, egyetlen darabból kovácsolták, bizonyosan egy karoling kori kardkészítő, jelesül Ulfberht műhelyéből került ki. Azután szóba kerül időnként koronázási kardként Nagy Károly vagy Attila kardja, a Bécsi*

szablya. Utóbbi vélték már – az említettek mellett – Harun al Rasid, Árpád fejedelem, Lebel vezér fegyverének. Benne látták többen az Árpádok huntutatának egyik bizonyítékát. Ha így, ha úgy, annyi bizonyos: 1440-ig csak azt fogadták el német császárnak, akit ezzel a karddal öveztek fel. Volt-e kard a koronázási ordóban, illetve az említettek közül lehetett-e bármelyik?

– Ez ismét a szertartáskönyvekre visszamenő kérdés: melyik ordóban szükséges kardot használni? A magyar királyavatásnál, úgy vélem, mindenképpen szerepelt a kard. Azt, hogy melyiket és mióta használták, attól tartok, soha nem fogjuk tudni eldönteni. A koronázási kard története nincs teljesen feldolgozva, ezzel még foglalkozni kell. A mai – a fennmaradt velencei – kard véleményem szerint XV. század eleji lehet. A végét levágták, tehát nem az eredeti méretben maradt fenn. A kard (vagy kardok, amennyiben több volt, mivel időnként pótolni kellett az eltűnt darabot) a koronázási jelvényeket őrző ládába nem fért be. Ezért jóval nagyobb esély volt az elkallódására, mint a többi tárgynak. A korai időkben – I. András és I. Béla korában –, úgy tűnik, a kard nem a királyi hatalmat jelképezte. A *Képes krónikából* ismert „Várkonyi jelenet” során, mikor Béla hercegnek választania kell a királyi és hercegi hatalom, annak jelképei, azaz a korona és kard között, arra utal, a kard ekkor a hercegi hatalom szimbóluma lehetett. A két ismert, általad említett fegyvert – a prágai Szent István kardot és a Bécsi szablyát – koronázásra nem használták. A Bécsi szablya – tágan véve – az Árpád-házhoz kapcsolható. Díszítése, motívumvilága ide köti.

– *Ismérünk adatot – Lambert frank szerzetes krónikájából –, miszerint Attila kardjaként adományozta Salamon anyja (Anasztázia) Ottó bajor hercegnek ezt a fegyvert. Akadnak, akik elvetik ezt a (1071-es) közlést, mások az Árpádok huntutatára következtetnek belőle. Bár nem tartozik szorosan a témánkhoz, megkérdezem, véleményed szerint létezhetett-e az Árpádok körében a huntutat, kötődtek-e valamilyen szálon Attilához, akár Hadisten kardján át, akár anélkül?*

– Az ellenvélemények, a másféle felfogás ellenére sem kételkedem abban, hogy az Árpádoknak, a fejedelmi családnak megvolt az Attila-hagyománya. Ennek a genetikai igazolhatósága persze más kérdés. Igaz volt-e vagy sem, volt-e reális alapja, ez újabb kérdés, de a mítosz miért ne lehetett volna meg?

– *Fogalmazhatok így: szellemi hagyománya kellett, hogy legyen, amelyet nem a nyugati krónikák nyomán alkottak meg, hanem magukkal hoztak?*

– Biztosra veszem, nem Nyugatról kapták ezt a mítoszt. Visszatérve a kardhoz, az ún. Nagy Károly-kardhoz vagy Attila-szablyájához, ennek a fegyvernek különös a története. Mikor a német császár visszahelyezi Salamont a magyar trónra, akkor Salamon anyja, Anasztázia elajándékozta a fegyvert. Akik később megöröklik a kardot, mind rossz véget érnek, egyik lebukik a lováról, felnyársalja a fegyver és így tovább. Számomra különös ez a történet, ha ennyi bajt okoz a szablya, akkor miként válhatott a Német–Római Császárság koronázási jelvényeinek egyikévé, hogyan kerülhetett be közéjük? Ezt feltétlenül kutatni kell. A Prágai karddal ellenben könnyebb a helyzet. Erről valóban megállapították, hogy a Rajna vidékén készített, Skandináviában felszerelt – elefántcsonttal, északi germán motívumokkal díszített – fegyverről van szó. Valószínűleg a X. század utolsó harmadában készülhetett el. Bátran köthetjük Istvánhoz, sőt, az sem lehetetlen, hogy az apjáé, Géza fejedelemé lehetett, hiszen kopott, gyakran használt eszközről van szó.

– *Elképzelhető, hogy ezzel övezték fel Istvánt a Vág mentén, miként a hagyomány tartja?*

– Igen, valószínűsíthető. A kérdés az, mikor került Prágába ez a fegyver. 1368-ban a Szent Vitus székesegyház kincstárának leltárában, mint Szent István kardja szerepel. Valószínűleg Anna (macsóí) hercegnőtől – IV. Béla lányától – kerül oda, mikor 1270 táján, a ki-

[*Nemzet és hagyomány*]

rályi kincstárból magával visz igen értékes holmikat. Itt érdemes megállni néhány pillanatra. Deér Józsefet annyira „megbabonázta” ez a rablás, hogy a Szent Koronáról írott könyvében sok dologról megfélemedezett ennek ígézetében. Úgy vélte, a valódi, az eredeti Szent István-i korona ekkor tűnik el, ezután kell pótolni. Megfélemedezett arról, hogy nem Budán őrizték a királyi kincstárat – ahol a lopás történt –, hanem Székesfehérvárott. Így arra az álláspontra jut, hogy ezután kell új tárgyakkal pótolni a koronajelvényeket, tehát ezt követően alakították ki a kincstár más tárgyaiból a ma ismert koronázási együttest. A magam részéről nem osztom ezt a véleményt. A Szent István kardról azonban elképzelhető, hogy ereklyeként, ekkor kerül Prágába.

A jogarra, ellentétben a paláستtal, nincs ráírva semmi, ám a formája árulkodó: ez a gömbös végű jogar, másutt ritkán fordult elő, mint II. Henrik kezében, aki gyűjtötte a kristályokat. A kristálygömbön három oroslán képe van. Ilyen kristálygömböket a 950-es évektől nagyjából 1050-ig Egyiptomban készítettek. Akkoriban Egyiptomban hihetetlen magas szintű kristályfeldolgozás folyt, 30–40 cm kancsókat tudtak kivágni vagy kiköszörültni milliméteres vastagságúra, ma sem sejtjük miként. Európába bőven szállítottak belőle. Henrik, István király sógora gyűjtötte a kristálytárgyakat, a bambergi egyház kincstárában két hasonló kristálygömb van még, mint amilyenben a mi jogarunk végződik. Henrik ajándéka lehetett tehát, ám azt, hogy jogarként, netán csak kristálygömbként kapta István, nem tudjuk eldönteni. A nyelén látható filigrándíszítés megtalálható a XI. század első felének császári ötvösművészetében, azaz elképzelhető: jogarként érkezett. II. Henrik egyik ólom bulláján ilyen gömbös végű jogart tart. Hasonlóképpen nagybátyja, Burgundi Rudolf kezében látunk ugyanilyet. Nem tudjuk, használták-e a jogart Szent István koronázásánál, az ellenben biztos, a jogar őhozzá köthető.

SZENT ISTVÁN KORONÁJA – AZ ORSZÁG SORSA

– *A nép számára, írja Magyar Zoltán – Szent István a néphagyományban című könyvében –, mindenkor evidens volt, hogy a mai Szent Korona azonos Szent István koronájával. A király, az ideális uralkodó, hasonlóképpen Szent Istvánban személyesült meg. Itt nyilván dolgozott a kollektív nemzeti tudattalanban a mitikus, szakrális képzelet, amely az igazit, az eredetit, az archetípust kereste. Szenci Molnár Albert jegyezte fel, hogy a magyarok azért tisztelték különösképpen a Háromkirályokat, mert tulajdon őseiket látták bennük: Szent Istvánt, Szent Imrét és Szent Lászlót. A rendkívüli korona-kultuszra már a XVII. században felfigyeltek külföldiek. Edward Brown utazó ezt írta: a magyarok nemcsak különös nyelvet beszélnek, de szerintük angyal hozta Szent István koronáját, „meg vannak győződve róla, hogy ettől függ az ország sorsa”. A Képes Krónikában hasonlóképpen azt olvashatjuk, Pannónia nem vesztetheti el angyal adta koronáját, bár éppen innen értesülünk annak elvesztéséről. László Gyula az időben mélyre ás, mikor Szent László korában keresi a koronaeszme gyökereit. Szent László Salamon életében nem teszi fejére a koronát, hanem maga előtt viteti. László Gyula ebben a tiszteletben, amely lélektanilag mindenképpen elgondolkodtató, látja a koronaeszme kezdetét.*

– Salamon idejében a királyi felkenésnek még döntő jelentősége volt: ameddig Salamon felkent király élt, addig nem lehetett Lászlót felkenni – mivel nem Salamon gyerekéről volt szó –, azaz nem lehetett királlyá koronázni. Valójában nem tudjuk, Szent Lászlót hogyan koronázták, mert nincs róla leírás. Salamon a mogyoródi csata után elmenekült Isztriába, amely rokona, a császár fennhatósága alá tartozott, majd itt halt meg.

– *Pulában mutogatják a sírkövét.*

– Ő az egyetlen Árpád-kori magyar uralkodó, akinek felirattal megvan a sírköve. Salamón Rex Pannoniorum. Szent Lászlóig Magyarországot Pannóniának hívták.

– *Találunk egy érdekes miniatúrát a Képes Krónikában, amelyet értelmeztek már a korona elrablásaként. Az ábrázoláson két korona szerepel: egyet valamelyik érsek, talán Bánfi Lukács esztergomi, vagy a kalocsai érsek tart a kezében. A másikkal egy lovag vágat el, míg a trónon ülő László hercegnek – II. Vak Béla fiának – valamelyik udvari főember súg valamit. Mondták már, hogy a krónika írója, Kálti Márk, illetve miniatóra, Hertulfia Meggyesi Miklós különböző hagyományát ismerte a magyar történelemnek. Mi történik ezen a képen, van valami megfjtésed?*

– Egyelőre nem tudok erről sokat mondani, de talán jövőre igen, mikor terveim szerint elkészül a monográfiám a koronázási jelvényekről, akkor ezekkel a kérdésekkel szembesülök, tehát kénytelen leszek valamilyen választ adni, illetve azt is megírom, ha nem tudok válaszolni.

– *Mondanál valamit a készülő könyvről?*

– Lesz egy történeti része, hangsúlyos politikatörténettel, Szent István jelentőségével. Másfelől szerepelnek a szertartások, kiemelve a felkenés fontosságát, mégpedig abból a szempontból, hogy világossá váljon, bizony mennyire félrevezető lehet az, amit koronázásnak nevezünk. Szó lesz arról, miként történt a trónörökösök, a királyi gyerekek felkenése, megkoronázása. Természetesen központi szerepet kap a tárgy történet, azaz a koronázási tárgyak története, részletesen a Szent Korona, a jogar, a palástról kevesebbet fogok írni, mivel annak – ebben az esetben – az ikonográfiai vonatkozásai lényegesek.

Visszatérve a koronaeszméhez, megfogalmazása Werbőczyhez köthető. Szakadjunk el azonban attól, hogy ez az évszázadok során miként változott – előbb a főnemesség, azután a köznemesség, majd az egész ország beletartozott –, nézzük meg inkább, mit jelent a modern korban a Szent Korona. Rilke 1896-ban Magyarországon volt a millenniumi ünnepségeken. Később egyik levelében írja: milyen jó, ha van valamilyen összetartó eszméje egy népnek. Azt mondja: a németeknek ilyen igazán nincs, illetve elrontották, az osztrákok nem figyelnek rá, de tessék, a magyaroknál létezik Szent Korona-eszme. Van egy koronájuk, ami Szent Istváné volt. Ő emlékszik arra, mikor 1895-ben (95-öt ír, eltévesztve a dátumot) itt járt Budapesten, és látta a felvonulást, ahol a koronát hintón vitték. Hosszan beszél a Korona-eszméről, arról, milyen jó, hogy a nép számára az államhatalmat a korona testesíti meg.

– *Megkérdézem ismét, azt, amit a beszélgetés kezdetén: milyen a személyes kapcsolatod a Szent Koronával?*

– Nehezen tudok válaszolni erre, miután nem vagyok érzélgős ember. Miként a beszélgetés elején mondtam, régészeknek, művészettörténészeknek másféle, nevezzük így, szakmai viszonyuk van egyes tárgyakhoz. Az érzelmeket a történelemkutatásban – éppen az objektivitás érdekében – bizonyos fokig háttérbe kell szorítani. A vizsgált tárgyakat szerethetjük, vagy elutasíthatjuk őket, de a kutatáshoz szakmai hozzáállás kell. Ettől természetesen még tisztelhetik vagy...

– *Felteszem provokatív formában a kérdést: a fejedre tudnád tenni a Szent Koronát?*

– Ezt már többen kérdezték. Azt válaszolhatom: eszembe sem jutott. Ez nem olyan múzeumi tárgy, amit adott esetben „használnék”, hiszen több tárgyi mivoltánál. A Szent Korona annyi viszontagságon ment keresztül, hogy szinte jelképezi az ország történelmét. Az Árpád-ház kihalása után, a trónkövetelő cseh herceg, Vencel megszerzi – a kalocsai érsek meg is koronázza –, majd 1305-ben átadja Ottó bajor hercegnek. Ottó és kísérete elhagyják va-

[*Nemzet és hagyomány*]

lahol a Duna mellett, és csak másnap találják meg. Ezt követően Kottanner Jánosné 1440-ben ellopja, jóllehet, tulajdonképpen a jogos trónörökös számára szerzi meg. Rövidesen Habsburg (III.) Frigyeshez kerül, tőle Hunyadi Mátyás nagyon jelentős összegért, 80 ezer aranyért vásárolja vissza. Azután Szulejmán szultán kezébe jut: a szultán 1541-ben elfogatta Perényi Péter koronaórt a jelvénnel együtt, mert kíváncsi lett az angyalok hozta koronára. Szulejmán nagy drágakőgyűjtő volt, de miután – szerencsénkre – nem találta túlságosan értékesnek a korona köveit, mivel féldrágakövek és üvegek találhatóak a rajta, visszaadta Szapolyai Jánosnak. Szulejmán felpróbálta, akárcsak utóbb Szemere Bertalan, aki azzal hengegett később, hogy azon gondolkodott: összetörje-e vagy Dunába dobja? Történt a Szent Koronával két baleset, valamikor a XVII. század vége felé talán, amiknek a pontos idejét nem ismerjük. A koronát – a fennmaradt iratok tanúsága szerint – egy alkalommal úgy kellett kifeszíteni valamilyen tokból, ekkor megsérülhetett. A kereszt ferdülése pedig akkor következhetett be, amikor valamelyik koronázást követően nem tették rendesen vissza a ládába. Akkoriban a pozsonyi várban őrizték a koronát. Mielőtt kivették a ládából, megnézték, a pecsétek rendben vannak-e, majd levitték a koronázó templomba, a szertartás után pedig ismét visszahozták. Ezután készítettek egy jegyzőkönyvet a kivett, majd visszahelyezett tárgyról. Itt, ebben a sürgés-forgásban, a zászlósurak, püspökök, koronaörök között, mikor behelyezik a ládába a Szent Koronát, valószínűleg annak a teteje rácsapódik. Azt hiszem, ott, abban a pillanatban elképesztő, drámai csönd támadt. A Szent Korona négy pántja közül kettő törött, a kereszt pedig ferde lett, a korona alsó részének oromdíszei viszont érintetlenek. Tehát olyan ütésnek kellett érni a koronát, ami megállt, különben összetörte volna a zománcképeket is. Nem tudok mást elképzelni, minthogy a koronaláda teteje rázuhant. Az eset nem történhetett nagy nyilvánosság előtt, mert akkor tudnánk róla. A XVII–XVIII. századi családi levéltári adatok a legkevésbé feldolgozottak a történettudományban, így nem elképzelhetetlen, valami egyszer előkerül ezzel kapcsolatban. De azt sem tartom lehetetlennek, hogy ott, Pozsonyban az esetet követően a jelenlevők letették a szent esküt: soha nem beszél róla senki. Az 1848-as szabadságharcban elássák a koronát, majd a második világháború végén ismét elrejtik, végül az amerikai hadsereg kezébe kerül. Eisenhower kutyája fekszik a ládán, amelyben – úgy tudják –, benne van. A felnyitáskor azonban meglepve látják: nincs ott. Némi nyomozást követően kiderül, hová lett, de a hely akkorra már a francia megszállási zóna része. Az amerikaiak titokban kilopják a koronát, azután Fort Konoxba viszik. Végül 1978-ban hazakerül.

A Szent Korona sorsa jelképesen tükrözi az ország történetét: Magyarországot megcsonkították, összetörték nem egyszer, mégis megvan.

MÓRO CZ ZSOLT

TÓTH ENDRE (1944) régész, a történettudományok doktora, kandidátus. A Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Könyvtárának fősztályvezetője. 1993-tól 2002-ig a Koronabizottság titkára. Fő kutatási területe Pannónia régészeti története, valamint a magyar koronázási jelvények és uralkodói reprezentáció. A beszélgetéshez kapcsolódó fontosabb munkái: *A magyar Szent Korona* (több kiadásban. Szelényi Károllyal közösen); *A magyar koronázási jelvények* (Szelényi Károly fotóival. 1996. 2. kiadás 1999.), valamint *A keresztény királyság megalapítása – Királyaink felkenése az Árpád korban* (Keresztény gyökerek és a boldog magyar élet c. kötetben 2010.)

MÓRO CZ ZSOLT (1956) Kőszegen élő író.